

Modernizációs modellek, nacinalizmus és alkotmányosság Magyarországon a 19. században

Beszélgetés Bódy Pállal

Kérem, ismertesse életútjának legfontosabb állomásait!

Keszthelyen születtem, anyai nagyapám a helybeli iparosok ismert vezető személyisége volt, ő talán a stabilitást, s bizonyos konzervativizmust is képviselt a családban. Édesapám megjárta az első világháborút, a szibériai fogolytáborokat, tehát rendelkezett valamiféle történelmi tapasztalattal. Gyermekkorom nagyon nyitott és kiegyensúlyozott volt, édesapámnak angol és német nyelvtudása, történelmi érdeklődése természetesen befolyásolta az én érdeklődésemet is. 1944-ben, tíz éves koromban az egész család Ausztriába került. Grazban végeztem középiskoláimat németül, majd 1949-ben Amerikába kerültünk.

Egyetemi tanulmányaimat négy helyen folytattam. Az amerikai Creighton University, jezsuita egyetem négy éves programját végeztem el 1959-ben, melynek során megismerkedtem a háború utáni amerikai történelmi, társadalomtudományi módszerekkel, témakörökkel. Egyúttal bővítettem filozófiai ismereteimet, valamint betekintést nyertem az amerikai katolicizmus egyetemi gondolatvilágába. Katonai szolgálatom befejezése után Németországban, a tübingeni egyetemen két szemesztert hallgattam, aminek meghatározó szerepe volt későbbi tudományos és személyes fejlődésemben. Tübingenben 1957–58-ban a háború előtti korszak nagy személyiségei még ott tanítottak. A velük való találkozás szellemi élményt jelentett számomra a történettudomány és az európai valóság értékelésében. Közülük az egyik Hans Rothfels professzor, aki a bismarcki korszak elismert szakembere volt. Amerikából tért vissza 1945 után, és a háború alatti tapasztalatokat felhasználva, nemzetközi szemlélet alapján adta elő a német történelmet. Több szemináriumán is részt vettem. A másik meghatározó egyéniség Theodor Eschenburg volt, aki politológiát tanított, és jelentős szerepet játszott a demokratikus alkotmányrendszer kialakításában Németországban. Szemináriumaiiban az európai demokratikus eszmék tudományos vizsgálatát nyújtotta, ugyanakkor olyan közérdekű témákkal is foglalkozott, mint az 1956-os magyar forradalom. Az említett és más tanáraink az európai egység gondolatát támogatták, szemléletük az akkori tanuló nemzedékre hatalmas befolyást gyakorolt.

Az USA-ban a Notre Dame egyetemen 1958–1962 között doktori fokozatot szereztem. Ott elsősorban Kertész Istvánnal alakult ki közvetlen kapcsolatom, aki az 1946-os párizsi békekonferencián a magyar küldöttség vezetője volt. A Notre Dame Egyetem egyik nagy személyisége volt ő, elismert a kollégák és a hallgatók körében. Több tudományos intézetet alapított és irányított, tanulmányosorozatot publikált a nemzetközi kapcsolatok, valamint Kelet-Európa kérdéseiről. Nemzetközileg elismert

angol nyelvű könyvei közül magyar fordításban az első 1995-ben jelent meg az Európa Kiadónál *Magyar békeillúziók 1945–1947* címmel. A negyedik egyetemi tanulmányi szakaszt Bécs jelentette, ahol mint Fulbright ösztöndíjas kutatást folytattam disszertációm elkészítéséhez. Itt a Gogolák Lajossal való találkozás volt számomra jelentős. Amint ismeretes, Gogolák Szekfű Gyula tanítványa volt, a Magyar Nemzet és a Magyar Szemle munkatársa, a cseh és szlovák történelem kitűnő szakértője. 1956 után Bécsben tanított, és ekkor jelent meg három kötetes részletes tanulmánya szlovák nemzeti mozgalomról Münchenben (1963–1972) németül. Elismert és értékelt személyisége volt a bécsi történészeknek 1987-ben bekövetkezett haláláig.

Tudományos érdeklődésem Eötvös József politikai eszméi, politikai pályafutása felé fordult, ez a téma alkotta disszertációm témáját is, *Eötvös József és a Habsburg-monarchia átalakítása 1848–1867 között* címmel. Későbbi kutatásaim során a téma részletes feldolgozását *Eötvös József és Magyarország modernizációja, 1840–1870* című könyvemben foglaltam össze, mely 1972-ben az Amerikai Filozófiai Társaság kiadásában, majd 1985-ben a Columbia University kiadónál jelent meg. Ezt követően a kivándorlás témája keltette fel érdeklődésemet, részben az 1970-es években megerősödő társadalomtörténeti kutatások nyomán. Részt vettem egy kutatócsoport munkájában, mely megbízást kapott arra, hogy a Kanadában élő magyar kisebbség történetét dolgozza fel. A csoport vezetője Dreisziger Nándor volt, akinek kitűnő koordináló munkájának köszönhetően megjelent a kutatás eredménye a *Struggle and Hope: The Hungarian-Canadian Experience* című, a nemzetközi szakkritika által is értékelt tanulmányban (1972). Tanulmányaimban a korszerű kivándorlás-irodalom kiindulópontjának megfelelően, a magyarországi kivándorlás társadalmi, gazdasági hátterét vizsgáltam. Egy harmadik témakör, amelyet elméleti és gyakorlati szinten is műveltem, az urbanizáció és a kapcsolódó szakterületek. 1975 után az Ohio Állami Egyetemen elvégeztem egy kétéves városfejlesztési szakprogramot, ennek keretében ismerkedtem meg az urbanisztika különböző elméleti és gyakorlati kérdéseivel. Városfejlesztési, valamint gazdaságfejlesztési munkakörben több amerikai városi és megyei intézménynél tevékenykedtem, leginkább Pittsburgh volt az a térség, ahol városi-megyei gazdaságfejlesztés kérdéseit vizsgáltam. 1983-ban a hagyományos nehézipar felújításának témakörében tanulmányokat folytattam Magyarországon és Németországban, ennek eredménye egy összefoglaló tanulmány volt, melyben a Ruhr vidék 1980 utáni gazdaságpolitikáját értékeltem.

1989-ben a pittsburghi egyetem megbízást kapott az amerikai külügyminisztériumtól, hogy irányítson egy tudományos felmérést a borsodi térség gazdasági, társadalmi problémáiról. Mivel urbanisztikai munkám során kapcsolatban álltam az egyetem városkutatási munkatársaival, mint társszerző részt vettem e munkában. Így kerültem kapcsolatba Miskolccal. Az említett felmérés három kötetben elkészült, egy kötetben a borsodi térség demográfiai, gazdasági, társadalmi kérdéseit mutattam be, valamint javaslatot dolgoztam ki a térség gazdasági helyzetének javítására. Ezek után elvállaltam egy megbízást a Borsod megyei vállalkozásfejlesztési központban, melynek lejártá után Faragó Tamás, a Miskolci Egyetem Történettudományi Tanszékének vezetője hívott az egyetemre. 1992 óta tanítok itt egyetemes történelmet.

Tudományos érdeklődése kezdetben a nacionalizmus s a már a 19. században megjelenő nacionalizmuskritikák, mindennekelőtt Eötvös József pályája felé irányult. Milyen tényezők motiválták ez irányú kutatásait?

Az amerikai akadémiai milióban az 1960-as években mindinkább közkedvelt téma volt a Habsburg-birodalom. Vannak, akik egyenesen azt állítják, hogy akkoriban ott többet kutatták ezt a birodalmat, mint Közép-Európában. Ez tulajdonképpen nem meglepő. Egyrészt az amerikai egyetemeken számos szaktekintély tanított, aki a háború alatt vagy után Amerikába vándorolt, az ő tudományos működésük jelentősen meghatározta számos Habsburg téma nemzetközi szemléletű feldolgozását. Jelenleg is több olyan tudományos munkát tartunk számon, amely amerikai vagy Amerikában működő szerző műve. Egy másik ok az lehet, hogy a két világháború borzalmi után a Habsburg-monarchia egy stabilitási pontot, egy civilizált társadalmat jelentett, és példát adhatott arra, hogy különböző népek hosszabb ideig képesek voltak egy közös államalakulat keretei között élni és boldogulni. Saját érdeklődésemet ezek a tényezők szintén érintették, azonban nem ez volt az esetemben a meghatározó. A háború utáni korszakban két nagy kérdés állt úgy a történelmi, mint a politikai érdeklődés központjában, a demokrácia és a nacionalizmus. A fasiszta diktatúrák felszámolása, a nyugati demokratikus államok győzelme, valamint a háború utáni kétpólusú rendszer kialakulása nyilvánvalóvá tették, hogy a demokrácia politikai-társadalmi rendszerének megszilárdítása mint stratégiai cél fogalmazódott meg egyrészt az amerikai vezetés részéről, másrészt a nyugat-európai államok történelmi-politikai közgondolkozásában is. A nacionalizmus ideológiája és gyakorlata viszont éppen ellenkezőleg egy olyan irányzatot jelentett, amely a két világháborút és a fasiszta diktatúrákat készítette elő. Következésképpen a háború utáni történelemszemlélet és politikai irodalom a nacionalizmust egyértelműen elítélte, és úgy értékelte mint a diktatúrák, totalitarizmus előjátékát. Hannah Arendt, Carl J. Friedrich, Zbigniew Brzezinski munkái eléggé ismertek mint ennek a felfogásnak megfogalmazói. Engem az a cél vezetett, hogy megkísérleltem a magyar reformgondolkodásnak egy olyan képviselőjét vizsgálni, aki egyrészt a liberális-demokratikus átalakulást feltétlenül támogatta, másrészt pedig a nemzetek, népek közötti együttműködést is előtérbe állította, vagyis a nacionalizmus veszedelmes hatását is érezte. Eötvös József politikája, gondolatvilága, igen leegyszerűsítve, ilyen irányzatot mutat. Különben Eötvös József iránti érdeklődésemnek Kertész István volt az egyik meghatározója, ő hívta fel figyelmemet az *Uralkodó Eszmék* címen ismert könyvére.

Ez tehát általános válaszom a kérdésre. Kutatásaim során azonban több olyan tényezőre lettem figyelmes, amely Eötvös József gondolatvilágát rendkívül érdekessé, a magyar és közép-európai fejlődés szempontjából történelmileg jelentőssé teszi. Két kérdés határozta meg Eötvös politikai gondolkodását és működését. Az egyik Magyarország társadalmi, politikai átalakulása az európai társadalmi rendszerek modellje szerint, természetesen figyelembe véve a magyar hagyományok szerepét; a másik kérdés pedig a Habsburg-monarchia szerkezetének olyan átalakítása, amely egyrészt megfelel a különböző területi egységek autonómiája fenntartásának, másrészt pedig az állam működését alkotmányos, felelős kormányzati elvek alapján rendezi.

1848-nak nagy kudarcra tulajdonképpen az volt, hogy egyik programot sem valósította meg, hanem a nacionalizmust állította előtérbe. Ezáltal sem a reform-program, sem a Monarchia átalakítása nem történt meg. Eötvös 1848 utáni tevékenysége arra irányult, hogy e két kérdést a Monarchia politikai egységének fenntartásával oldja meg.

1848 utáni munkáiban (*Ausztria nemzetiségeinek egyenjogúságáról* (1851) és *Ausztria hatalmának és egységének feltételei* (1859), valamint már említett kétkötetes állambölcseleti művében.) Eötvös két jelentős politikaelméleti kérdés tisztázására tett kísérletet. Az első a nacionalizmus kritikája, egyrészt a Monarchia keretében fenntartandó alkotmányos állam szempontjából, másrészt a liberális-demokrácia elvi álláspontjával ellentétes ideológia és törekvés elvetésével. Különbséget tett a területi nemzetiség és a nyelvi nemzetiség fogalma között, kimutatva, hogy a nyelvi nemzetiség alapján a nemzeti mozgalmak népek közötti konfliktusokat és diktatúrát eredményező rendszereket hoznak létre. Második törekvése arra irányult, hogy a Habsburg-monarchia átalakítására vonatkozó javaslatokat értékelve, a föderalizmusnak olyan értelmezését képviselje, amely a korszerű nyugat-európai — észak-amerikai föderalizmus eszményét alkalmazza. 1851-ben a Frantisek Palacky által 1848–1949-ben javasolt föderációs tervekre válaszolva, olyan módosítást javasolt, mely nem nyelvi csoportokat jelöl meg, mint a föderáció alkotóelemeit, hanem létező területi-önkormányzati egységeket. Ez az elv képezi a svájci és az észak-amerikai föderáció alapját. Eötvösnek ez az álláspontja egyrészt kielégíti a magyar különállás igényét, másrészt nemzetiségi és egyéni jogokat épít be a különböző önkormányzati területi egységek politikai rendszerébe. Végül pedig lehetővé teszi a központi kormányzat alkotmányos és felelős működését. Törekvésem arra irányult, hogy Eötvösnek mindaddig nem megfelelően értékelt gondolatvilágát, politikai szerepét magyar és nemzetközi történeti szempontból vizsgálja, s nem az, hogy bármilyen módon bizonyítsam eszméinek jogosultságát vagy realitását. A történelem másként alakult, mint Eötvös képzelte vagy remélte, de ez más kérdés, ami külön tanulmányt igényelne.

Munkáim két összefonódó szándék mutatható ki: egyrészt magyar történeti témák kiválasztása és vizsgálata, ugyanakkor azonban ezzel egyidejűleg az az igény, hogy ezeket a problémákat az európai politikatörténet, eszmetörténet tágabb kereteibe szorosan beleágyazza, s ezzel kilépjen a szűk értelemben vett nemzeti történelem keretei közül. Mennyire hozható egyensúlyba ez a kétfajta törekvés, milyen lehetséges konfliktusok elé állítja ez a kettősség a történést?

A nemzetközi történeti szemlélet Európában és az Egyesült Államokban már az 1960-as évek óta nagyon erősen érvényesült. Nemcsak hogy nem okoz ennek művelése konfliktusokat, sőt azt állítom, hogy ez a szemlélet nélkülözhetetlen a módszertan és megközelítés szempontjából úgy a kutatásban, mint az oktatásban. A tudomány nemzeti keretekbe való elszigetelése elavult és veszélyes. Ebből ered az a nacionalizmus, amely századunkban oly sok tragédiát okozott. Ennek a ténynek a felismerése vezetett a nemzetközi történeti szemlélet gyakorlatához és általános alkalmazásához a világháború utáni években. A magyar történettudománynak egyik

feladatát éppen abban látom, hogy kilépjen a nemzeti keretből és nemzetközi aspektusból szemlélje a magyar történelem eseményeit. Erre több példa is létezik már a kortárs történészek munkái között.

Érdekes lehet az amerikai példa. A második világháború után átmenetileg az az irányzat vált meghatározóvá, amely az amerikai történelmet nemzeti, egyedi, úgynevezett konszenzus szempontból szemlélte. Ez részben a századforduló utáni progresszív irányzat kritikája volt, részben pedig a háborúban győzedelmeskedő, amerikai politikának egy megjelenési formája. Ez az irányzat azonban rövidesen véget ért, a háború után működő történészek már teljesen más szempontból szemlélték és művelték Amerika történetét. Meghatározó volt az a befolyás, melyet R. R. Palmer korszakalkotó munkája, az *Age of the Democratic Revolution* (1959) gyakorolt az amerikai forradalom újszerű megközelítésére és általában az amerikai történelem nemzetközi szemléletére. Ebben a nagy művében az amerikai szerző együttesen tárgyalta a francia forradalom korszakában fellépő európai-amerikai demokratikus mozgalmakat. Hasonló nagy hatást gyakorolt elsősorban az amerikai forradalom és alkotmánykészítés korszakára vonatkozó nézeteket illető Bernard Bailyn munkája, az *Ideological Origins of the American Revolution* (1967). A szerző az amerikai ellenzéki mozgalom szellemi irányzatát a 18. századi angol politikai irodalom hatásából bontja ki, ennek következtében tanulmánya teljesen megváltoztatja a hagyományos amerikai felfogást a forradalmi mozgalom eredetéről és menetéről. Érdekes az is, hogy Bailyn a szerzője annak a Pulitzer-díjas kitűnő munkának, *Voyagers to the West* címmel (1986), mely az 1760 utáni nagyméretű kivándorlást mutatja be, melynek következtében 220 000 európai érkezett az angol gyarmatokra. A szerző munkájában úttörő módon, a kivándorlás-kutatás módszertanának kiváló alkalmazásával szemlélteti a kivándorlók társadalmi helyzetét, egyéni és családi körülményeit, a kivándorlást kiváltó okokat, ezáltal meghatározva a gyarmati korszak demográfiai, társadalmi, gazdaságtörténeti mozzanatát. Az amerikai történelem többi korszakára vonatkozóan is fel lehetne sorolni hasonló munkákat és szerzőket. Említésre méltó, ha röviden is, hogy a bevándorlás és urbanizáció tematikája is teljesen átalakult az elmúlt három évtized folyamán. Új szempontok, a bevándorlók társadalmi, gazdasági, demográfiai összetételének vizsgálatával azt kutatják, a bevándorlók hogyan hatottak az amerikai társadalomra. A kutatók hosszú sorát lehetne említeni, a kelet-európai és olasz kivándorlók szempontjából kiemelhető John Bodnar, Ewa Morawska, Rudolph Vecoli, Fejős Zoltán, Puskás Julianna, Kathleen Conzan, Dreisziger Nándor munkássága. Az urbanizációt szintén nemzetközi szempontok alapján, európai, amerikai és más területek városfejlődése alapján szükséges vizsgálni, hiszen valójában egy nemzetközi és hosszú periódusú fejlődésről van szó. Az amerikai történetírás új képét az amerikai történelemről nagyon jól példázza Eric Foner: *The New American History* (1990) című munkája.

Az utóbbi években kutatásai a migráció jelenségére, az Észak-Amerikába történő magyarországi kivándorlás motívumaira, a befogadó társadalomba való integrálódás nehézségeire koncentrált. Melyek az Önt leginkább izgató problémák e területen, milyen további feladatok várnak a kutatásra e téren?

A szakma művelői körében ismeretes, hogy Frank Thistlethwaite, angol történész, 1960-ban tartotta emlékezetes stockholmi előadását, a XI. Nemzetközi

Történettudományi Kongresszuson, amelyben kifejtette a migráció kutatásának újszerű módszertanát. A kibontakozó nemzetközi migrációs kutatások nyomán mind mennyiségben, mind minőségi szempontból is nagy lépésekkel haladt előre ez a tudományág. Az európai kivándorlás már több száz éves múltra tekint vissza, s mégsem rendelkezünk a kivándorlás olyan értékelésével, amely az európai társadalmak szempontjából meghatározná ennek a társadalmi mozgásnak indító okait, jellegét, hatását, gazdasági jelentőségét. A konkrét kérdés az, hogy a kivándorlás jelenségét milyen megközelítéssel lehet egyrészt a nagyszámú kivándorlók, aggregátuma szempontjából, másrészt pedig mikro-szinten, tehát az egyéni, családi, községi, vallási, rokoni kapcsolatok szintjén meghatározni. A korszerű kutatás szempontjából mindkét megközelítés szükséges, sőt több olyan módszertani kérdés merül fel, mely túllép a történettudomány keretein, így hasznos lehet az antropológiai, néprajzi, szociológiai, urbanisztikai módszerek alkalmazása. A kivándorlás kutatásnak alapvető feladata az, hogy megismerve a kivándorló hátterét, választ tudjon adni arra a kérdésre, milyen utat tett meg az illető a kivándorlás pillanatától kezdve a befogadó társadalomba érkezés, elhelyezkedés, beilleszkedés folyamatain keresztül.

Két konkrét kérdését említenék, amelyek általánosabb érdeklődésre tarthatnak számot. Az egyik az Amerikába irányuló kivándorlás folyamata, mely több száz éves múltra tekint vissza. Nagyon lényegessé vált az új módszertan elfogadása óta annak a megállapítása, hogy egy adott kivándorló csoport melyik korszakban, milyen társadalmi háttérből vándorolt ki. Az új kutatásnak egyik jelentős eredménye, hogy sokkal árnyaltabb, realisabb képet tud alkotni a történész, mint a hagyományos munkák. A hagyományos sematikus kép negatív vagy pozitív szempontból értékelt a bevándorlót. Az új kutatás komolyan kivizsgálja a bevándorló társadalmi hátterét és amerikai életútját. Ennek következtében például Stephen Thernstrom tanulmányaiban kimutatta Boston város bevándorlóiról, hogy társadalmi mobilitásuk rendkívül lassú és fokozatos volt, évtizedekig az alsóbb szintű társadalmi rétegekhez tartoztak, és csak a második nemzedéknél tapasztalható számottevő előrelépés. A másik jellegzetessége az, hogy a kivándorlókról nagyszámú, specializált kutatás folyik, melyek helyileg, származás alapján, szociológiai beosztás szerint erősen tagolva számolnak be a bevándorlók amerikai életéről. A regionális jellegű kutatások jelenleg előtérbe kerülnek, mivel ezen a szinten lehet reális képet kapni a bevándorló életútjáról, tapasztalatairól, felemelkedéséről.

A másik kérdés, amit érinteni szeretnék, a magyar kivándorlás, amelynek első nagy korszaka 1880 és 1914 között volt, amikor a történeti Magyarországról az ország mezőgazdasági munkásai közül toborzódtak a kivándorlók. Pontos statisztikai adatok erről nem állnak rendelkezésünkre, csak hozzávetőleges becslések. Puskás Julianna számításai és elemzése szerint az akkori magyarországi kivándorlás mérete az európai közepes mértéknek felelt meg. Kivándorlásról beszélünk később is, így a két háború között, a háború után, 1956-ban, de a szám adatok nem közelítik meg a tömeges kivándorlást. A magyar kivándorlás korszerű kutatásának kezdete Puskás Julianna munkáinak megjelenéséhez fűződik. Ezekben részletesen elemzi a magyarországi kivándorlás társadalmi, gazdasági indító okait, a kivándorlás regionális jellegzetességeit, a kivándorlók társadalmi, foglalkozási, demográfiai, nemzetiségi összetételét, és végigköveti a kivándorlók életútját a befogadó ország társadalmában. A kanadai magyarságról a Dreisziger Nándor által szerkesztett, a korábbiakban már említett munka a magyarországi és kanadai források alapján átfogóan és szemléletesen

számol be a magyarság kanadai életútjáról. Az amerikai magyarság kutatását illetően meg kell állapítanunk, hogy még nem rendelkezünk olyan tanulmányokkal, melyek teljes mértékben feldolgozták volna ezt a témát tudományos igénnyel. Két alapvető hiányt emelnék ki: egyrészt a források megőrzésének és rendszerezésének szükségét, valamint olyan helyi-regionális jellegű tanulmányokat, melyek alapján országos jellegű felmérések elvégezhetők lennének. Fejős Zoltán kitűnő tanulmánya a chicagói magyarokról példát mutat e tekintetben, és a pittsburghi magyarokról folytatott általam irányított felmérés és adatgyűjtés is ezt volt hivatva elősegíteni.

Kérem, beszéljen jelenlegi oktatási és kutatási terveiről!

A közelmúltban a Miskolci Egyetemen létrejött az Egyetemes Történeti Tanszék. Súlypontunk az európai és amerikai történelem kutatása és oktatása a középkortól a huszadik századig. Ennek keretében két különleges fontosságú témát szeretnénk művelni: egyrészt az európai integráció történetét, az európai népek kapcsolatrendszerének kialakulását, másrészt pedig az észak-amerikai történelem kutatását és oktatását. Jelenleg két amerikai végzettségű oktatónk működik a tanszéken, tudományos gyűjteményünk az amerikai követség jószándékából hatékonyan segíti az oktatás és kutatás feladatait, törekszünk kapcsolatok kiépítésére észak-amerikai egyetemekkel.

Tudományos terveim két irányba mutatnak, s mint általában a tervek, szépek, de a kivitelezés még bizonytalan. A Miskolci Egyetem Egyetemes Történeti Tanszéke egy amerikai történeti programot kezdett megvalósítani, ehhez kapcsolódik az a tervem, hogy az alapvető amerikai történeti forrásokat, szakirodalmat, a különböző történettudományi irányzatok eredményeit hallgatóink részére elérhetővé tegyük. Az első, jelenleg szerkesztés alatt álló munka eredeti források gyűjteménye a grammatikai korszaktól a huszadik század végéig, a kísérő tanulmány pedig a legújabb történetírás irányzatait ismertetné. Egy későbbi munka a 20. századi amerikai társadalom és gazdaság változásait mutatná be önálló kutatásaink alapján.

Terveim másik része az urbanisztikára és gazdaságtörténetre vonatkoznak. Értékelést szeretnék készíteni az elmúlt 50 év európai, elsősorban németországi gazdaságfejlesztésre irányuló tervezeteiről, kísérleteiről, programjairól és azok hatásáról az urbanisztikai fejlődésre. A városfejlődés nagy átalakuláson ment át az elmúlt évtizedek folyamán, a gazdasági szerkezet átalakulása nyomán. A fejlesztési programok vizsgálata egyrészt az urbanisztikához, a városfejlesztéshez nyújt forrásértékű adatokat, másrészt pedig az urbanizált területek gazdasági fejlesztésének hatékonyságát méri. Egy harmadik lehetséges eredménye ennek a vizsgálatnak az, hogy fényt deríthet az állami és a magángazdasági folyamatok közötti kapcsolatra, ennek a kapcsolatnak az eredményeire, illetve kudarcaira. Mivel gyakorlatból is ismerem a gazdaságpolitika alapelveit és praxisát, ennek a témának a megközelítése nem okozna különösebb problémát.

Köszönöm a beszélgetést!

Szeged, 1995. április 5.

Az interjút készítette: Deák Ágnes